

УДК 78.071.1(477.83/.86)

Богдана Фільц
(Київ)

ЛЕВКО РЕВУЦЬКИЙ І МИТЦІ ГАЛИЧИНИ

У статті розглянуто мистецький доробок корифея української музичної культури Левка Ревуцького і його творчі зв'язки з митцями Галичини: композиторами, вченими та виконавцями його творів, які ввійшли в музичний побут Львова від кінця 1920-х років.

Ключові слова: композитор, піаніст, фортепіанна музика, симфонічний оркестр, хорова творчість, самобутність стилю, новаторство.

В статье рассмотрено композиторское наследие корифея украинской музыкальной культуры Льва Ревуцкого и его творческие связи с художниками Галичины: композиторами, учеными и исполнителями его произведений, которые вошли в музыкальный быт Львова, начиная с конца 1920-х годов.

Ключевые слова: композитор, пианист, фортепианная музыка, симфонический оркестр, хоровое творчество, самобытность стиля, новаторство.

The artistic works of the leading figure of Ukrainian music culture Levko Revutskyi and his creative relations with the artists of Halychyna: composers, scientists and executors of his works who formed musical way of life of Lviv from late 1920s.

Keywords: composer, pianist, piano music, symphonic orchestra, choral creation, originality of style, innovation.

Мистецький доробок славетного корифея української музичної культури, видатного композитора і педагога, академіка АН УРСР Левка Ревуцького, що є автором багатьох шедеврів у різних жанрах української фахової музичної творчості ХХ ст., здобули безперечну прихильність численних виконавців в Україні та за її межами. Його твори здебільшого одразу після їх написання були емоційно сприйняті й високо оцінені фаховими музикантами перш за все за самобутність і вишуканість особливої манери письма та оригінальність творчого стилю майстра, його вміння надати своїм композиціям індивідуальної неповторності, національної визначеності. Він зумів глибоко розкрити особливості образного змісту музики в різних сферах і галузях: камерної, хорової, симфонічної, вокально-симфонічної, інструментальної (передусім фортепіанної), скрипкової літератури тощо. При чому переважна більшість його творів стала еталоном високого професіоналізму, витвором мистецького натхнення і глибинної духовності.

Я безмежно вдячна долі й насамперед Божому провидінню за те, що мала щастя вчитись у цього славетного Маестро в аспірантурі й пізнати його ближче як людину великого творчого інтелекту, надзвичайно людяну і благородну. Приїхавши зі Львова до Києва, як дуже скоро виявилось, я приїхала на навчання саме до Нього. Вважаю, що цей факт, такий доленосний у моїй особистій творчій біографії, безпосередньо стосується й обраної теми про зв'язки Л. Ревуцького з Галичиною. Цей період мого життя я завжди згадую з теплотою, душевним трепетом і навіть ностальгією. Адже це був час прилучення до нових знань і відкриттів, нового етапу творчого самоствердження і нових надій.

Незабутній Левко Миколайович Ревуцький завжди виринає в моїй пам'яті як найрідніша людина – світла, делікатна, дуже доброзичлива і шляхетна, сповнена любові до музики й людей. Радію, що доля подарувала мені можливість пізнати його ближче, стати аспіранткою і систематично протягом усіх років навчання поглиблювати свої знання в галузі теоретичних проблем музичної творчості, і при тому не тільки як музикознавця, а й у практичній площині, – як композитора. Передусім це стосується мого тодішнього безпосереднього палкого бажання знайти конкретні шляхи

оновлення й розширення стилєвих індивідуальних особливостей у власній композиторській творчості, збагачення її образної палітри, у чому за зразок мені правило вивчення розмаїття гармонічно-поліфонічних комплексів його музики, з якою він мене постійно ознайомлював. Значною мірою це стосувалося його майстерних хорових і сольних обробок українських народних пісень, аналіз яких входив у розділи моєї дисертації «Методи хорових обробок українських народних пісень у творчості українських радянських композиторів».

У Східній Галичині музика Левка Ревуцького і сама його особистість органічно увійшли в культурний простір з кінця 20-х років, коли було написано його славнозвісні симфонії, зокрема поетичну й колоритну Другу симфонію, і фортепіанні опуси, а також не менш знамениті «Галицькі пісні». Його музика полонила відомих львів'ян з артистичного світу, дарма, що вони були відмежовані кордоном, і їхнє ознайомлення з конкретними щойно створеними опусами Л. Ревуцького проходило не так вже й легко та просто. Але галичанам попри все таки вдалося цього домогтися. Одним з перших галицьких композиторів, якому особисто пощастило поспілкуватися з Левком Ревуцьким, був Василь Барвінський. Останній гастролював на Великій Україні (тоді так називали в Галичині Наддніпрянщину) в 1928 році разом з віолончелістом Богданом Бережницьким, де надзвичайно успішно пройшли авторські концерти Василя Барвінського в Харкові, Києві та Одесі. У Харкові Барвінський особисто зустрівся з Левком Ревуцьким під час прем'єрного виконання там його Другої симфонії. Василь Барвінський був зачарований глибиною її змісту, особливо переконливим поєднанням у симфонії сучасної музичної мови з українським мелосом. Це йому було близьким, бо сам притримувався таких засад. Зі своєї поїздки з Великої України він привіз до Львова подаровані йому Л. Ревуцьким фортепіанні прелюдії, які згодом уперше в Галичині було виконано його ученицями Дарією Герасимович і Дарією Гординською. А про другий візит до Києва в лютому 1941 року, де його тепло приймали в себе вдома Левко Ревуцький із дружиною Софією Андріївною, свідчить



З групою львівських діячів культури. 1-й ряд: О. Лисенко, Л. Ревуцький, С. Крушельницька, Ф. Колесса, С. Людкевич, В. Барвінський. 2-й ряд: А. Штогаренко, Ю. Крих, Р. Сімович, І. Москвичів, М. Михайлов, Т. Шухевич, В. Тіпаков, Д. Залеська-Колесса, М. Колесса. Львів. 1946 р.

фото В. Барвінського, подароване їм із підписом на згадку і словами подяки за щирість гостинності.

Мені як уродженці Західної України та ще й колишній аспірантці Льва Миколайовича приємно було дізнатися, що його творчість увійшла в музичний побут Галичини ще в 1930-х роках. Про це я довідалася з об'ємних книжок, а саме: «Станіслав Людкевич. Дослідження, Статті, Рецензії, Виступи» [1; 2], монографії З. Штундер «Станіслав Людкевич. Життя і творчість» [3; 4]. У них то тут, то там трапляються відомості про виконання творів Ревуцького різними артистами й колективами на різних сценах у довоєнній Галичині. Так, на вечорі нових хорових і фортепіанних творів східно- і західноукраїнських композиторів, організованому Станіславом Людкевичем 20 березня 1929 року в залі Товариства ім. М. Лисенка, прозвучали хорові твори Л. Ревуцького «Ой чого ти почорніло» й «У перетику ходила» у виконанні «Львівського Бояну», яким диригував С. Людкевич, а також його фортепіанні прелюдії *Es-dur* і *b-moll* (op. 7), що зіграли піаністки Дарія Герасимович і Дарія Гординська. А через місяць, 21 квітня, в Оперному театрі відбувся Шевченківський концерт. На ньому Людкевич знову диригував «Бояном» і симфонічним оркестром, повторивши названі вище хорові композиції Л. Ревуцького.

У рецензії С. Людкевича «Фортепіанний концерт Р. Савицького», опублікованій 9 жовтня 1932 року в газеті «Діло», згадуються «цікаві прелюди Ревуцького», виконані піаністом у його сольному концерті, що відбувся 6 жовтня 1932 року в залі ім. М. Лисенка у Львові. У 1920-1930-х роках першою почала популяризувати українську фортепіанну музику і здійснила найбільшу кількість прем'єр відома піаністка, випускниця Віденської консерваторії Галя Левицька-Крушельницька (тітка Марії Крушельницької). Уперше в Галичині один з її концертів було цілком присвячено творчості композиторів Радянської України – Левка Ревуцького, Віктора Косенка, Бориса Лятошинського, Пилипа Козицького. Вона також підготувала й виконувала в концертах цілу програму винятково з творів Л. Ревуцького. У журналі «Українська музика» за 1938 рік у рубриці «Хроніка» згадується про те, що вона грала прелюдії Л. Ревуцького в місті Яворові Львівської області, де я народилася і куди запрошував видатних виконавців на різні концерти мій батько Михайло Фільц, який очолював там Музичне товариство ім. М. Лисенка. Про це мені особливо приємно було прочитати.

Найповажнішими подіями в культурному житті Галичини 1933 року було відкриття 28 травня надгробного пам'ятника на могилі Івана Франка, присвячені поетові урочиста академія, наукова конференція в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка і два концерти (27, 28 травня) у найбільших концертних залах Львова – колишньої Філармонії (тепер Національний академічний драматичний театр ім. М. Заньковецької) та Оперного театру. До програми обох концертів увійшли Друга симфонія Левка Ревуцького й увертюра до опери «Захар Беркут» Бориса Лятошинського, тоді вперше виконані у Львові під орудою Миколи Колесси. За припущенням дружини Людкевича Зеновії Штундер, якій належить ця інформація, партитури названих творів привіз із собою Антін Рудницький, повернувшись 1932 року з Радянської України до Львова [3, с. 353].

Після 1939 року Левко Ревуцький мав можливість особисто спілкуватися зі Станіславом Людкевичем, Василем Барвінським та іншими львівськими композиторами, він став приїжджати до Львова на різні імпрези. У травні 1940 року у Львові з творами Косенка, Ревуцького, Лятошинського та інших авторів виступив Київський симфонічний оркестр. У лютому й березні 1941 року пройшли авторські концерти Левка Ревуцького, Рейнгольда Глієра та Станіслава Людкевича в присутності композиторів. На концерті Ревуцького було виконано його Другу симфонію і Фортепіанний концерт, який грав Абрам Луфер. Звучала музика Ревуцького також у Львові в червні 1941 року в Стрийському парку на літній естраді, у так званій «мушлі», збудованій за київським проектом. Про це написав у своїх спогадах про композитора головний диригент львівського симфонічного оркестру і виконавець творів Л. Ревуцького Ісаак Паїн – його

колишній учень, який після 1939 року був відряджений до Львова організувати й очолювати в місті симфонічний оркестр.

26 березня 1945 року в Театрі ім. М. Заньковецької відбувся вечір пам'яті М. Лисенка. Із доповіддю виступив Л. Ревуцький, який тоді був головою Співки композиторів України. 26 листопада 1946 року він побував на зборах у Львівській організації Співки композиторів, очолюваній С. Людкевичем, на яких ішлося про творчі плани її членів. Тоді ж відбувся авторський концерт композитора. Його Другою симфонією і Фортепіанним концертом диригував Ісаак Паїн. На бажання Ревуцького М. Колесса познайомив його з батьком, усесвітньо відомим фольклористом та композитором Філаретом Колессою в його помешканні на тодішній вулиці Радянській (тепер Винниченка, 26) у будинку, що належав Науковому товариству ім. Т. Шевченка, і де проживали представники наукової та мистецької еліти Галичини. За спогадами Миколи Колесси, вони довго говорили про долю національного фольклору, про його значення для розвитку фахової музики. 1952 року у Львові знову відбулися авторські концерти Ревуцького, а також Андрія Штогаренка й Бориса Лятошинського. Останній авторський концерт Л. Ревуцького з величезним успіхом пройшов у Львові 1964 року. Прозвучала його Друга симфонія, Фортепіанний концерт у другій редакції у виконанні Олександра Александрова. Кантату «Хустина» на вірші Т. Шевченка проспівала «Трембіта» під орудою тодішнього її керівника Павла Муравського в супроводі Львівського симфонічного оркестру під керівництвом головного диригента Ісаака Паїна.

Особливо велике місце займали в концертній практиці Львова фортепіанні твори Л. Ревуцького. Їх включали у програми досвідчені піаністи, такі як лауреат міжнародного конкурсу Олег Криштальський (він також грав і Фортепіанний концерт), відомий популяризатор української фортепіанної музики Костянтин Донченко та ін. Ці опуси охоче виконували й студенти Консерваторії, Музичного училища, десятирічки (нині – Львівська середня спеціальна музична школа-інтернат ім. С. Крушельницької). Потім до 100-річчя славетного композитора, що відзначалося в 1989 році за рішенням ЮНЕСКО в усьому світі, з'явилася грамплатівка із записом майже всіх фортепіанних мініатюр і Сонати Л. Ревуцького у виконанні талановитої львівської піаністки, лауреатки Республіканського конкурсу ім. М. Лисенка Марії Крушельницької, згодом народної артистки України і ректора Львівської консерваторії (до речі, вона закінчила Московську консерваторію у класі знаменитого Генріха Нейгауза). Ще за життя Левка Миколайовича вона грала його твори, виступала в багатьох сольних концертах у різних містах України, в тому числі й Колонному залі ім. М. Лисенка столичної філармонії. Тоді вона навіть заходила до нього додому і запрошувала його на свій концерт. І хоча Левко Миколайович не міг прийти, він виявив своє шанобливе ставлення до артистки як виконавиці його творів, передав їй розкішний букет квітів, а також два примірники виданого клавіру Фортепіанного концерту в другій редакції з його власноручними правками. Цей концерт згодом чудово грав учень Марії Крушельницької Йозеф Єрмін (лауреат Премії ім. Л. Ревуцького 1993 року. – *Ред.*).

Поміж фортепіанних творів композитора найбільш поширеними у Львові були його вишукані й різноманітні за емоційним змістом прелюдії, зокрема *Des-dur* і *fis-moll* (*op.* 4), витончена й надзвичайно виразна, сповнена глибокого ліризму «Пісня» (*op.* 17), а також Соната *h-moll* (*op.* 1), що приваблювали виконавців новаторством музичного висловлювання, багатством образного змісту та своєрідністю форми. На державному випускному консерваторському іспиті я також грала Прелюдію *Des-dur*. До слова, її було перекладено педагогами для різних інструментів, що сприяло засвоєнню студентами інших спеціальностей нової української музики.

Я пишаюся тим, що мені пощастило навчатися у двох могутніх за інтелектом прославлених українських композиторів – Станіслава Людкевича й Левка Ревуцького. У творчих устремліннях цих великих митців було багато спільного. Їх споріднювало, насамперед, почуття громадянського обов'язку перед своїм народом, бажання щоденною працею приносити якомога більше користі своїй рідній культурі, утверджувати

ідеали добра і справедливості. Вони вписали яскраві сторінки в музичне життя України, створили прекрасні, глибоко національні твори різних жанрів у галузі симфонічної, вокально-симфонічної, інструментальної, хорової та камерно-вокальної музики, які увійшли до репертуарів найкращих наших виконавців, колективів, стали їхньою окрасою.

Мені приємно згадати про те, що мій вчитель С. Людкевич щиро тішився й радів, коли дізнався, що я буду продовжувати навчання в цього великого майстра й педагога, який виховав цілу плеяду відомих українських композиторів.

Станіслав Людкевич і Левко Ревуцький – видатні особистості музичної культури України і, водночас, винятково скромні в повсякденному житті, делікатні й тактовні. До своїх учнів, узагалі до молоді, вони ставилися доброзичливо, з батьківською любов'ю і разом з тим дуже вимогливо. Очевидно, те, чим жив і чому присвятив все своє життя кожен з композиторів, не могло не викликати в них взаємоповаги до самовідданої праці й вагомого внеску в українське мистецтво свого «побратима по перу».

Пам'ятаю, як професор С. Людкевич із великим пієтетом говорив про твори Л. Ревуцького, відзначав оригінальний стиль, високий професіоналізм, самотність і національну характерність музики. У своїх теоретичних дослідженнях він приділив багато уваги вивченню творчості Левка Миколайовича. Слід нагадати працю «Вокальна музика на тексти поезій “Кобзаря”», де Людкевич аналізував кантату «Хустина», зокрема у сфері оригінального використання гармонічних засобів поряд із поліфонізацією інструментальної фактури (1934). Або ж теоретичне дослідження «Цілотоновна система і спроби використання її для нової музичної виразовості» (1949), де як приклад «спроби різновидних цілотонових ходів» Людкевич наводить коду останньої частини Другої симфонії Ревуцького.

Лев Миколайович у свою чергу висловлював слова найвищої похвали на адресу творчої діяльності С. Людкевича. Особливо сильне враження справив на нього «Заповіт», який з величезним успіхом прозвучав у Київській філармонії в присутності автора на його ювілейному концерті до 80-річчя від дня народження композитора.

Із творами Л. Ревуцького я ознайомила ще у Львові під час мого навчання в консерваторії. Вони часто виконувалися на академічних концертах і різних вечорах камерної музики. Дуже подобалося мені його чарівне «Інтермецо». Напевно, не було скрипаля, який би оминув цю п'єсу. Вона, завдяки своєму яскравому мелодизму й широкому розливу ліричного почуття, не залишала байдужими ні виконавців, ні слухачів. Ця музика вперше розкрила мені щедрість душі й багатство творчої фантазії композитора. Її виконувала моя сестра Іванна Фільц, яка закінчила разом зі мною Львівську консерваторію як скрипалька, і я їй часто акомпанувала. Ми переживали тоді щасливі й незабутні хвилини спілкування з прекрасною музикою. Це емоційне сприймання його творчості через власне виконавство залишилося в моїй пам'яті на все життя. І вже потім, коли пройшло багато літ, я дізналася, що «Інтермецо» Л. Ревуцького засноване на народних піснях рідного нам Прикарпаття, зокрема на мелодіях балади «Чи чули ви, люде, о такій новині» й пісні «Ой вербо, вербо кучерявая». Можливо, воно було для нас із сестрою таким близьким саме тому, що інтонаційно нагадувало музику нашого дитинства.

Пам'ятаю, що підчас вибору й обговорення теми моєї дипломної роботи на історико-теоретичному факультеті професор С. Людкевич як мій керівник радив проаналізувати фортепіанну творчість Ревуцького і при тому акцентував увагу на своєрідності стилю композитора, щедрому мелодизмі, багатстві гармонії, фактури, новаторстві форми (маючи на увазі Сонату – перший в українській музиці зразок одночастинної композиції того жанру). У моїй уяві тоді виник могутній образ корифея української сучасної музики, суворого й недоступного у своїй величі.

Пригадую хвилювання й навіть страх перед зустріччю зі Львом Миколайовичем, коли я, аспірантка Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, у грудні 1959 року вперше йшла на зустріч до академіка Ревуцького, який погодився

бути моїм науковим керівником. Однак почуття незручності й скутості розвіялося одразу ж, як тільки-но я зустрілася з допитливим поглядом його світлих і надзвичайно добрих очей. Привітна, незабутня для всіх, хто знав Ревуцького, чарівна посмішка, вся його особистість випромінювали якусь особливу душевну теплоту й доброзичливість. Уся його істота, сповнена благородства й людяності, спонукала до щирості й відвертості. Буквально за лічені хвилини я почувала себе так, ніби ми знали один одного давним-давно...

Наше знайомство відбулося за інструментом. Лев Миколайович попросив зіграти мої твори, цікавився планами на майбутнє, творчими задумами. Заняття з Ревуцьким були завжди дуже інформаційно насиченими. Він щедро ділився своїми глибокими професійними знаннями, обговорював зі мною багато творчих питань. Офіційно він був керівником моєї дисертації, проте багато уваги приділяв і композиції, за що я дуже вдячна. Це йому було ближче, і, напевно, той факт, що я закінчила композиторський факультет, та ще й у Станіслава Людкевича, вирішив мою долю, коли він вибрав собі аспірантів.

На заняттях Ревуцький багато часу відводив поліфонії. З яким захопленням і благоговінням він відкривав ноти Йоганна Себастьяна Баха! Скільки нового про його дивовижну і невичерпну творчу винахідливість і могутню роботу думки я почула тоді з вуст Льва Миколайовича! Як багато дізналася про народне багатоголосся!

Наші заняття були систематичними. Я приносила «на його суд» свої твори – романси, фортепіанні мініатюри, «Верховинську рапсодію» для симфонічного оркестру. Писала поліфонічні композиції із застосуванням різних видів техніки контрапункту, канони, фуги на задані Л. Ревуцьким теми. Професор постійно звертав увагу на закони голосоведення, значення окремих поліфонічних прийомів для цілісної завершеності форми. Він наводив приклади використання поліфонічних методів розвитку з музики різних композиторів, а також із власних творів.

Лев Миколайович познайомив мене з тоді ще неопублікованими рукописами його сольних обробок, таких як «Перепеличенька невеличенька», «Ой сидить пугач» та іншими, де інструментальна партія, зокрема гармонічна фактура з послідовною індивідуалізацією голосів і значною насиченістю останньої елементами поліфонії, відображає загальну для музики ХХ ст. тенденцію до «розкріпачення горизонталі». У названих обробках, як і багатьох інших творах композитора, принцип щодо самостійного руху голосів обумовлював виникнення більш загостреної гармонії. У зв'язку з переосмисленням ладової визначеності народних мелодій та їхніх окремих послівок, музика Ревуцького збагатилася новими засобами виразності, «живою» пульсацією найдрібніших ладових зрушень. На цій основі побудовано розвиток фортепіанного супроводу в його хорових обробках, які я особливо ретельно аналізувала у зв'язку зі своєю працею над дисертацією.

Лев Миколайович був небагатослівним, проте його зауваження завжди були дуже влучними й точними. Він висловлював їх тактовно, у формі дружньої поради. Я глибоко вдячна своєму вчителю за щедрість і батьківське ставлення до мене. Він ознайомив мене зі своєю творчістю, доклав максимальних зусиль для того, щоб я могла проаналізувати всі його твори в жанрі обробки. Наприклад, не маючи у себе вдома жодного примірника нот своїх веснянок для хору, він намагався власноруч знайти їх у бібліотеці консерваторії. А коли не знайшов, то роздобув їх у капелі «Думка» (про ці розшуки нот він написав мені в записці, яку зберігаю дотепер як цінну реліквію). Заняття у Льва Миколайовича проходили завжди цілеспрямовано, а творче спілкування з ним як людиною приносило багато радості.

У невеликому за розміром кабінеті його квартири в житловому будинку композиторів по тодішній вулиці Калініна (тепер Софіївська, 16, на фасаді встановлено його барельєф роботи О. Ковальова) все свідчило про копітку щоденну працю композитора, якій він віддавав багато сил і енергії. Це була для нього улюблена справа життя. Тут було повно книжок і нотних видань (збірок, клавирів, партитур), рукописів творів. На столі лежали

течки з різними матеріалами, пов'язаними з його великою педагогічною і громадською діяльністю. Адже він працював тоді професором у Київській консерваторії, викладав поліфонію студентам композиторського факультету. Як академік Академії наук УРСР брав участь у численних засіданнях Вченої ради із захисту дисертацій трьох гуманітарних інститутів Відділення суспільних наук АН за трьома профілями: мови, літератури, мистецтвознавства, не раз виступав опонентом (саме на такій раді я захищала свою дисертацію). Лев Миколайович входив до складу Вченої ради нашого Інституту (тепер Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Національної академії наук України), Правління Спілок композиторів СРСР і України, був членом багатьох відповідальних урядових комісій (наприклад, із присудження Державних премій УРСР ім. Т. Шевченка), редколегій багатотомних видань, редакційних і художніх рад, у тому числі нашого інститутського журналу «Народна творчість та етнографія», депутатом Верховної Ради УРСР чотирьох скликань. Будучи надзвичайно сумлінною людиною, виконував свої обов'язки дуже старанно, хоча не раз скаржився на те, що йому залишається мало часу для творчості.

Ревуцький працював тоді над другою редакцією Фортепіанного концерту. Як відомо, довелося відновлювати його по пам'яті, а іноді наново створювати цілі епізоди, оскільки ноти було загублено під час війни, а врятовані й передані йому музикознавцем Валеріаном Довженком сторінки концерту вимагали перегляду й редагування. Концерт він готував до виконання, тому на пюпітрі рояля постійно стояла розкритою партитура, в яку автор вносив корективи. Робота просувалася досить повільно. Проте коли йому вдавалося попрацювати, він радив як дитина і з неприхованим тріумфом в очах, що блищали веселими вогниками, показував відредаговані сторінки партитури.

І ось роботу закінчено. Концерт було виконано на урочистому вечорі, присвяченому 50-річчю Київської державної консерваторії ім. П. Чайковського, що відбувся наприкінці 1963 року. Перша і друга частини цього великого твору прозвучали в блискучій інтерпретації доцента консерваторії Олександра Александрова, з яким композитор постійно спілкувався, працюючи над другою редакцією опусу, радився з приводу зручності виконання окремих фрагментів. Будучи в минулому прекрасним виконавцем, Лев Миколайович добре знав і відчував всі тонкощі гри на роялі, але, на жаль, тоді через свою хворобу рук не мав можливості особисто перевірити за інструментом зручність фортепіанної аплікатури. Гру Александрова супроводжував симфонічний оркестр під орудою народного артиста УРСР, чудового диригента, професора Веніаміна Тольби.

Масштабний чотиричастинний Концерт для фортепіано з оркестром Ревуцького, за який автору було присуджено звання Лауреата Державної премії УРСР ім. Т. Шевченка, став вершиною творчих досягнень у цьому жанрі. Він рельєфно виявив найхарактерніші особливості індивідуального стилю композитора. Тут і багатство мелодійного розвитку, насиченого народно-ладовою багатобарвністю, і колоритні гармонічно-поліфонічні звукові сплетіння, і метроритмічна виразність у дивовижному розмаїтті, і – головне – всі ці елементи музичної мови підпорядковано глибокій змістовності музики, сповненої романтичної окриленості й національної самобутності. У той час Лев Миколайович працював також над удосконаленням багатьох інших творів, створених у попередніх роках, бо ставився до власної творчості з винятковою вимогливістю. Він часто повертався до раніше написаних композицій, редагував їх, переробляв. Кожне заплановане нове виконання його опусів стимулювало потребу перегляду та уточнення тексту. Тоді, зокрема, готувалася до виконання його «Ода пісні» на вірші Максима Рильського, до якої він повертався кілька разів (наприкінці 1920-х років на цей текст було написано чоловічий хор із супроводом фортепіано, у середині 50-х з'явилася його вокально-симфонічна редакція).

Крім того, у Київському оперному театрі ім. Т. Шевченка мала здійснитися постановка опери «Тарас Бульба» М. Лисенка. Прекрасне знання художньої літератури, народно-пісенної поезики, а також законів драматургії великою мірою допомогло



У Меморіальному кабінеті-музеї Л. Ревуцького в Києві. 1-й ряд: Б. Фільц, Є. Ревуцький (син композитора), В. Кузик, В. Белікова, М. Морозов. 2-й ряд: А. Калениченко, Н. Костюк, А. Муха, Н. Гречишкіна, NN, Л. Пархоменко, Б. Сюта, Ок. Шевчук, І. Сікорська. 2005 р.

Ревуцькому в роботі над редакцією опери свого вчителя, здійснення якої він уважав своїм почесним громадянським обов'язком. Зустрічався тоді з багатьма виконавцями опери, часто пропадав у театрі, дописував і ще раз переглядав партитуру. Саме завдяки самовідданій праці Л. Ревуцького, а також Б. Лятошинського, якому належить оркестровка опери, і М. Рильського, який відредагував лібрето опери, гордість української музики, улюблений твір М. Лисенка міг побачити й завоювати світ.

У згаданому вище концерті з нагоди святкування ювілею Київської консерваторії «Оду пісні» відтворили об'єднаний хор диригентського й музично-педагогічного факультетів і студентський симфонічний оркестр консерваторії. Вона схвилювала всіх присутніх глибиною і щирістю почуттів. Цей твір по праву посів провідне місце в загальному річизі української вокально-симфонічної музики 1960-х років. Того самого вечора було виконано й одну з найбільш популярних фортепіанних мініатюр Л. Ревуцького – Прелюдію *Es-dur*, яку зіграв тоді ще студент IV курсу, згодом педагог консерваторії Володимир Лебедев.

Яскравим завершенням концерту стало виконання симфонічним оркестром, керованим народним артистом СРСР, професором Натаном Рахліним, увертюри до опери «Тарас Бульба» Миколи Лисенка, створеної Ревуцьким ще в 1936–1937 роках як творчий подарунок своєму вчителю – Миколі Лисенку. У різні часи й на багатьох сценах згодом її блискуче виконували симфонічні оркестри під керівництвом незабутнього, надзвичайно талановитого українського диригента Стефана Турчака. Вона прикрашала й продовжує прикрашати програми всіх найпрестижніших свят України, завжди викликає живий відгук у душах слухачів, щире почуття патріотизму та любові до своєї Батьківщини.

Усі твори Левка Ревуцького увійшли до золотого фонду української музичної культури, стали нашою класикою, зігравши значну роль у кристалізації національних основ українського музичного мистецтва.

У дні, що наближали нас до святкування 125-річного ювілею від дня народження митця, я присвятила його світлій пам'яті свій вокальний цикл романсів для високого

голосу (сопрано) на вірші Ліни Костенко під назвою «Калина міряє коралі», що складається з п'яти солоспівів: «Не час минає», «Самі на себе дивляться ліси», «Калина міряє коралі», «Спинюся я і довго буду слухать» та «Дощі програють по городах гаму». 26 лютого 2013 року в Колонному залі ім. М. Лисенка Національної філармонії України співачка Ольга Чубарева й піаністка Неліда Афанасьєва виконали весь цикл уперше. Ініціаторкою і авторкою філармонічного мистецького проекту «Великі поети в музиці», в рамках якого відбувся концерт вокальної музики на вірші Ліни Костенко у двох відділеннях, була Н. Афанасьєва. У першому відділенні прозвучали вокальні цикли Дмитра Клебанова та Ірини Кириліної, у другому – вокальний цикл авторки цих рядків «Калина міряє коралі» та ще два мої цикли для дитячого хору, виконані Великим дитячим хором Національної радіокомпанії України під орудою Галини Трофимової та Олени Барановської. Цикл «Калина міряє коралі» в тому самому виконанні прозвучав також 27 травня в камерному концерті XXIV Міжнародного фестивалю «Музичні прем'єри сезону-2013» Київської організації Національної спілки композиторів України в концертному залі НСКУ.

Мені здається, що завдяки вельми тривалому спілкуванню з Левком Миколайовичем Ревуцьким – видатним Педагогом, одухотвореним Майстром української музики і, врешті, прекрасною благородною Людиною, наділеною найвищими чеснотами й багатством Великої Душі, – мені вдалося багато чому навчитися в нього, засвоївши мудрі поради. Тож усе життя я згадую його з щирою любов'ю і вдячністю за науку та щедрість подарованих мені знань.

1. *Людкевич С. П.* Дослідження, статті, рецензії, виступи : у 2 т. / С. Людкевич ; упоряд., ред., пер., вступ. ст. і прим. З. Штундер. – Львів : Дивосвіт, 1999. – Т. 1. – 496 с.
2. *Людкевич С. П.* Дослідження, статті, рецензії, виступи : у 2 т. / С. Людкевич ; упоряд., ред., пер., вступ. ст. і прим. З. Штундер. – Львів : Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – 816 с.
3. *Штундер З.* Станіслав Людкевич. Життя і творчість : монографія : у 2 т. / Зеновія Штундер. – Львів : БІНАР-2000, 2005. – Т. 1. – 636 с.
4. *Штундер З.* Станіслав Людкевич. Життя і творчість : монографія : у 2 т. / Зеновія Штундер. – Львів ; Жовква : Місіонер, 2009. – Т. 2. – 302 с.

SUMMARY

Creative relations of L. Revutskyi with the artists of Halychyna as the composers S. Liudkevych, V. Barvinskyi, M. Kolessa and his father, scientist-specialist in folklore F. Kolessa, pianists G. Levytska, M. Krushelnytska, violoncellist B. Berezhnytskyi are exposed in this article. The facts are presented regarding the exact dates of the performances of Revutskyi works on different stages of Lviv by the pianists R. Savytskyi, D. Herasymovych, D. Hordynska, O. Kryshchalsky, J. Jermin, by conductors S. Liudkevych, M. Kolessa, P. Muravsky, I. Pain, S. Turchak, by choirs and orchestras of Lviv.

One of the first Halychyna composers, who had occasion to talk personally with L. Revutskyi, was V. Barvinskyi, who toured in 1928 with author concerts in Kyiv, Kharkiv and Odessa. Afterwards, the works presented by L. Revutskyi were performed by many musicians of Lviv. Music of L. Revutskyi was performed in the best halls of Lviv: in philharmonic and opera theaters, *M. Lysenko's Society*, M. Lysenko Higher musical institute and other, and also in different cities of Halychyna, in particular in my home town – Yavoriv. Well-known pianist, who graduated Viennese conservatory Halya Levytska visited Yavoriv after invitation of my father Mykhailo Filts, chairmen of M. Lysenko's Musical society. In 1920s–1930s she started to popularize piano music of L. Revutskyi and carried out most of premieres. For the first time one of her concerts in Halychyna was fully devoted to musical works of composers from Soviet Ukraine – L. Revutskyi, V. Kosenko, B. Liatoshynskyi, P. Kozytskyi. The revelation of the monument on the grave of Ivan Franko in May, 28, 1933 was the worthiest event in cultural life of Halychyna. A scientific conference in

T. Shevchenko Scientific Society and two concerts took place at that time. The second symphony of L. Revutskyi and Overture to *Zakhar Berkut* opera of B. Lyatoshynskyi were included into the programs and performed under the direction of M. Kolessa.

After 1939 L. Revutskyi had possibilities to socialize personally with S. Liudkevych and V. Barvinskyi. In February 1941, the second symphony of L. Revutskyi and his piano concert were performed by A. Lufer in Lviv. On March, 6, 1945 L. Revutskyi made a report on evening of the M. Lysenko's memory held in M. Zankovetska theater. In 1946 he visited meeting of Lviv organization of composers union of Ukraine. Then his author concert took place also in Lviv philharmonics. The performance of his second symphony and piano concert was conducted by I. Pain. The last author concert of L. Revutskyi in Lviv took place in 1964. Except the mentioned works, his cantata *Khustyna* by T. Shevchenko poem also sounded, executed by *Trembita* choir under direction of P. Muravskyi and the Lviv philharmonic symphonic orchestra under the direction of I. Pain. On the occasion of the 100th anniversary of L. Revutskyi birthday a plate with the records of all his piano works was performed and released by the Lviv pianist Maria Krushelnytska.

Keywords: composer, pianist, piano music, symphonic orchestra, choral creation, originality of style, innovation.